

Kognitywistyczna i społeczno-kulturowa analiza konstrukcji metaforycznych w tekstach polskich

Zjawisko metafory jest niezmiernie ważną własnością języka, umożliwiającą człowiekowi komunikowanie się w sposób plastyczny, wykraczający poza utarte pojęcia i związki między nimi. Pierwotnie uważano, i jest to teza wciąż akceptowana w niektórych środowiskach naukowych, że metafora charakteryzuje język literacki, poetycki. Kognitywistyczne podejście do języka wykazało jednak, że metafora jest powszechnie używana przez wszystkich użytkowników języka.

Część wyrażen metaforycznych utrwała się w języku, a ich znaczenie odrywa się od pierwotnego, dosłownego znaczenia wyrazu, np. *laska* funkcjonuje w znaczeniu ‘zgrabna dziewczyna’, *bujac* — w znaczeniu ‘kłamać’. Ten typ metafory, zwany *konwencjonalnym*, notowany jest w słownikach i powinien być wykrywany bezpośrednio na podstawie informacji słownikowej. Znacznie ciekawsze jest zjawisko metafory *niekonwencjonalnej*, jednostkowej, która jest tworzona przez użytkowników języka spontanicznie w polszczyźnie standardowej i z natury rzeczy nie jest notowane w słowniku.

W szczególności wszystkie (autentyczne, pochodzące z Narodowego Korpusu Języka Polskiego, prasy bądź Internetu) zdania (1) są metaforyczne, jednak tylko pierwsze z nich uległo skonwencjonalizowaniu.

- (1) a. *Ciasta znowu wjechały na stół.*
- b. *Ta sama ilość [ubrań], która wjeżdża do szafy, musi z niej wyjechać.*
- c. *Do Polski kapitalizm wjechał czołgiem i kompletnie nas staranował.*

W projekcie opracowany zostanie korpus tekstów, w których oznakowane zostaną wszystkie wyrażenia metaforyczne wraz z ich typem, a dla ich podzbioru opracowana zostanie pełna struktura kognitywistyczna. Na tej podstawie przeprowadzona zostanie analiza kognitywistyczna występowania takich wyrażen w zależności od kontekstu i stylu tekstu. Ponadto planowana jest socjokulturowa analiza metafory w formowaniu takich pojęć związanych z tożsamością, jak płeć, rodzina, swój/obcy itp.

Opracowane zostaną także algorytmy automatycznego wykrywania metafory przy użyciu specjalistycznych metod inżynierii lingwistycznej. Algorytmy oparte będą na założeniu, że w konstrukcje metaforyczne odbiegają od standardowych charakterem występujących w nich wyrażen. Na przykład dla czasownika *wjechać* typowymi argumentami są wykonawca czynności, którym może być osoba ludzka, narzędzie, którym może być pojazd lądowy, oraz miejsce, którym może być pewien obszar. I tak w zdaniu (2) wykonawcą czynności jest *dziewczynka*, narzędziem jest *winda*, a miejscem docelowym jest *V piętro*.

- (2) *Dziewczynka wjechała windą na V piętro.*

Jednak przykłady (1) zawierają wypowiedzenia w różnym stopniu naruszają tę regułę. *Ciasta* czy *ubrania* nie są osobą ludzką ani nawet pojazdem, jednak są to obiekty fizyczne. Z kolei *czołg* jak najbardziej jest pojazdem oraz ciężkim przedmiotem nadającym się do taranowania, jednak *kapitalizm* jest pojęciem abstrakcyjnym, bardzo odległym od wszystkich pozostałych pojęć, które są konkretne. Zakładamy, że różnice te dadzą się zmierzyć ilościowo, co umożliwi opracowanie i wytrenowanie na bazie korpusu klasyfikatora statystycznego służącego do oceny metaforyczności poszczególnych zdań.

Takie narzędzia mają szansę wspomóc pracę badaczy zajmujących się zjawiskiem metafory z punktu widzenia językoznawczego bądź kognitywistycznego, a także psycholingwistów, socjologów i psychologów. Dotychczas mieli oni możliwość albo tworzenia sztucznych przykładów wyrażen metaforycznych w oparciu o własną wiedzę i kompetencję językową lub literaturę lingwistyczną, albo żmudne przeszukiwanie tekstów w celu ich wyszukiwania.